

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 55.051.025
Сумський державний університет

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Мерщія Бориса Євгеновича
на тему:
«ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ
ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(галузь знань 07 «Управління та адміністрування»)

1. Актуальність теми дослідження.

Основою організаційних перетворень реалізації бюджетної політики в сучасних умовах є перехід до децентралізованого управління державним сектором та стимулювання органів державної влади та місцевого самоврядування підвищувати ефективність та результативність використання бюджетних коштів в процесі управління публічними фінансами. При цьому особлива роль відводиться саме забезпеченню транспарентності реалізації бюджетної політики, яка в значній мірі дозволяє підвищувати і ефективність управління публічними фінансами, та, що особливо важливо, сприяє зменшенню рівня корупції, а отже і підвищення довіри до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. В умовах проведення реформи фінансової децентралізації суттєво зростає роль органів місцевого самоврядування, для ефективного подальшого функціонування яких важливим є перетворення процесу формування бюджетної політики на рівні територіальних громад в прозорий та зрозумілий для населення, а також максимального залучення останніх до процесів управління фінансами на місцевому рівні.

Варто зазначити, що за останні роки в Україні докладено значних зусиль щодо модернізації методів управління публічними фінансами, спрямованих на забезпечення транспарентності, стійкості бюджетної сфери та ефективності бюджетної політики. Саме ці характеристики стають базовими при реформуванні бюджетної політики. Водночас невирішеними залишаються цілий ряд питань, що пов'язані з оцінюванням результатів реформи фінансової децентралізації; з визначенням наявності чи відсутності зв'язків між фінансовою децентралізацією, змінами в бюджетній політиці, що нею зумовлені та рівнем соціально-економічного розвитку територіальних громад; з оцінюванням залежності стану публічних фінансів від рівня транспарентності та корупції в державі.

Враховуючи зазначене, тема дослідження Мерщія Б.Є. є актуальною та має не лише теоретичне, а і практичне значення.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з державними та галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки

Тематика дисертаційної роботи відповідає державним та галузевим науковим програмам і темам. Наукові положення автора використовувалися під час виконання науково-дослідних робіт Сумського державного університету, так пропозиції щодо моделювання залежності стану публічних фінансів від рівня транспарентності та корупції в країні були використані в процесі розроблення теми: «Формування системи забезпечення прозорості публічних фінансів як передумова боротьби з корупцією в Україні» (державний реєстраційний номер 0118U003585). Крім того, дисертаційна робота написана у відповідності до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 р.), зокрема цілі 11, яка передбачає забезпечення відкритості міст та інших населених пунктів, а також Стратегічного плану діяльності Міністерства фінансів України на 2018–2021 рр. (Наказ Міністерства фінансів України № 989 від 07.12.2018 р.).

3. Новизна наукових положень і результатів, одержаних особисто здобувачем та поданих на захист.

У дисертаційній роботі сформульовано та обґрунтовано сукупність положень, які характеризуються суттєвою науковою новизною і свідчать про особистий внесок її автора в розвиток економічної науки, який полягає у вирішенні науково-прикладної задачі щодо удосконалення теоретичних засад та науково-методичних підходів оцінки транспарентності бюджетної політики в умовах фінансової децентралізації територій.

У роботі досліджено теоретико-методичні засади транспарентності бюджетної політики в умовах фінансової децентралізації територій, що передбачало (с. 24-83): 1) розширення трактування сутності «місцеве самоврядування». Так автор виокремлює територіальну громаду, як домінуючий суб'єкт і об'єкт категорії, що на відміну від існуючих акцентує увагу на комплексному поєднанні ключових характеристик економічної сутності в умовах посилення ролі територій в процесі фінансової децентралізації, враховуючи ключові аспекти категорії: наявність виборних органів, самостійне вирішення місцевих питань, дотримання інтересів населення, самоорганізації, самовідповідальності та самофінансування;

2) Цінним в контексті поглиблення досліджень категоріального апарату є здійснений структурно-декомпозиційний аналіз поняття «фінансова децентралізація», яку автор розглядає як систему передачі повноважень від державного рівня управління на місцевий з одночасним забезпеченням відповідних дохідних джерел за місцевими бюджетами, що враховує зв'язок із соціально-економічним розвитком територій (с. 37-45);

3) У дисертаційній роботі автор провів систематизацію інструментів оцінки рівня транспарентності бюджетного процесу з метою градації за специфікою, інструментарієм та масштабом застосування, що дало змогу виокремити 3 категорії: огляди та індекси; ініціативи; стандарти та норми (с. 80).

4) Відзначено запропонований автором науково-методичний підхід щодо визначення індексу інституційних умов фінансової децентралізації, як зведеного показника оцінки ефективності здійснюваної реформи. Перевагами даного підходу є комплексне врахування системи факторів результативності реформування системи місцевого самоврядування в процесі агрегування індексів оцінки ефективності органів державного управління, якості державного регулювання, індексу контролю та сприйняття корупції тощо (п. 2.2).

5) Заслугове на увагу удосконалений автором підхід до визначення прогнозного обсягу витрат соціального розвитку місцевих бюджетів, що базується на основі лінійної моделі експоненціального згладжування за методом Брауна-Маєра та проведенням подальшої оцінки прогнозного тренду на основі показників якості лінійної моделі (похибки лінійного прогнозування, середньоквадратичної похибки, коефіцієнту невідповідності Тейла тощо). Отримані результати на основі побудованих прогнозів, дозволяють розробляти перспективні фінансові плани для збалансування планового обсягу власних доходних джерел та прогнозованого обсягу видатків соціального розвитку з урахуванням трансфертних надходжень з державного бюджету (п. 2.4).

6) Важливим з практичного та теоретичного погляду є запропонований у роботі науково-методичний підхід щодо оцінки ступеня фінансової децентралізації на макро- та мікрорівні для визначення загальної динаміки стану як бюджетної системи загалом, так і окремих місцевих бюджетів внаслідок реалізації реформи місцевого самоврядування. Перевагою даного підходу є можливість проведення детального співставного та рівноцінного об'єктного порівняння місцевих бюджетів в динаміці, узагальнювати результати оцінки певного об'єкта дослідження за період та здійснювати ранжування місцевих бюджетів за рівнем фінансової децентралізації (п. 2.3).

7) Заслуговують на увагу пропозиції дисертанта відносно розробки моделі оцінки рівня фінансового забезпечення ОТГ шляхом розрахунку інтегрального показника на основі груп показників фінансової стійкості за доходами, видатками, податками і трансфертами з використанням методу головних компонент, як інструменту визначення оптимальної кількості значимих індикаторів оцінки (п. 3.2).

8) Істотне місце у дисертаційній роботі відводиться розробці науково-методичного підходу до моделювання залежності стану публічних фінансів, ступеня корупційних проявів та рівня транспарентності на макро- та мікрорівні з використанням регресійних моделей з фіксованими та випадковими індивідуальними ефектами на основі використання панельної структури даних, що представлені показниками макроекономічного розвитку та стану публічних фінансів в регіональному аспекті (п. 3.3).

Наведені положення суттєво розвивають теорію і практику механізму забезпечення транспарентності бюджетної політики, що проявлятиметься під час проведення реформи фінансової децентралізації територій.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їхня достовірність

Теоретичні положення, методичні підходи, висновки та рекомендації, які змістовно розкриті в дисертації Мерщія Б. Є., є достатньо обґрунтованими та достовірними, оскільки методологічною основою дисертаційної роботи стали загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: наукова абстракція, індукція та дедукція, аналіз та синтез, логічне узагальнення, порівняльний, статистичний аналіз, формалізація, статистичні методи, метод прогнозування тенденцій часового ряду, метод нормалізації даних, кореляційно-регресійний аналіз.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується широким переліком узагальнених, систематизованих та кваліфіковано опрацьованих автором вітчизняних та закордонних наукових джерел (197 джерел), статистичних матеріалів, оглядів, нормативно-правових актів, що представлені матеріалами: Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Організації економічного співробітництва та розвитку, Глобальної ініціативи з фіскальної прозорості, Державного департаменту США, бюджетної звітності об'єднаних територіальних громад тощо.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дозволяє зробити висновок, що сформовану автором мету дослідження досягнуто. Визначені у роботі завдання, що сприяли конкретизації предмету та об'єкту дослідження, вибору методів, дозволили автору виконати дослідження на високому науковому рівні, зробити важливі висновки і пропозиції, які мають теоретичне та практичне значення. Висновки наукового дослідження стали підґрунтям для вирішення теоретичних та методичних проблем забезпечення транспарентності бюджетної політики.

Отже, вищевикладене свідчить про достатню обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій наведених в дисертації Мерщія Б. Є.

5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Вивчення матеріалів дослідження та наукових публікацій здобувача дозволяє зробити висновок, що основні положення дисертаційної роботи достатньо повно висвітлені в опублікованих за темою дисертації 13 наукових працях загальним обсягом 31,99 друк. арк., з яких особисто автору належить 5,53 друк. арк., у тому числі: 2 розділи у колективних монографіях; 7 друкованих статей, серед яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті у виданнях, що віднесені до міжнародних наукометричних баз Scopus (2 кварталі) та Web of Science, 1 стаття в інших виданнях; 4 публікації у матеріалах конференцій. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертанта відображено повною мірою.

У цілому дисертаційна робота відзначається логічністю побудови, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків, сучасним науковим стилем подачі матеріалу. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, графіків, які подаються безпосередньо в основній

частині дисертації і виносяться в додатки. Загалом Мерщій Б. Є. виконав вимоги п. 11 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про присудження ступеня доктора філософії». На підставі цього апробацію результатів дисертаційної роботи Мерщія Б. Є. можна вважати достатньою.

6. Значення дослідження для науки та практики, шляхи використання його результатів

Наукова значущість отриманих результатів зумовлена можливістю широкого застосування розроблених науково-методичних підходів як в практичній діяльності, так і для поглиблення подальших теоретичних напрацювань. У своєму цілісному вигляді результати дослідження спрямовані на цілі розвитку теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо забезпечення транспарентності бюджетної політики в умовах фінансової децентралізації територій.

Практична значущість узагальнених в дисертації наукових результатів визначається конкретною спрямованістю висновків, рекомендацій та рекомендацій автора, а також обґрунтуванням науково-методичних засад забезпечення транспарентності бюджетної політики в умовах фінансової децентралізації територій.

Розроблені дисертантом методичні положення можуть бути використані в діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, зокрема в оцінці ступеня фінансової децентралізації на основі інтегрального показника, розрахунку інтегрального показника фінансового забезпечення території.

Зокрема, науково-методичний підхід щодо оцінки стану фінансового забезпечення об'єднаних територіальних громад на основі інтегрального показника впроваджено в діяльність Сумської обласної ради (довідка від 07.09.2021 р. № 158).

Окрім того, наукові та методичні положення дисертації використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін «Місцеві фінанси», «Бюджетна система», «Фінансова безпека держави» про що свідчить акт про впровадження від 22 червня 2021 року.

7. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами перевірки дисертаційної роботи Мерщія Б. Є. на наявність ознак академічного плагіату встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень; навмисних спотворень не виявлено. Відповідно до цього можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи.

Високо оцінюючи результати дослідження і відзначаючи достатній рівень обґрунтованості теоретичних, методологічних та прикладних положень дисертації, її цілісність та логічність викладу матеріалів, доцільно звернути увагу на низку зауважень, деякі дискусійні положення та певні недоліки, а саме:

1. На сторінці 46 автором наведена схема умовного розподілу показників оцінки регіонального розвитку за трьома групами: економічні, соціальні, екологічні (рисунок 1.6). Цікавим є, чи розглядав автор більш деталізовані напрямки оцінки соціально-економічного розвитку, враховуючи тематику проведеного дослідження та акценти у реформуванні місцевого самоврядування на принципах фінансової децентралізації, зокрема: фінансової самодостатності, розвитку місцевої інфраструктури, доступності та якості громадських послуг населенню, інвестиційно-інноваційного розвитку, зовнішньоекономічної співпраці тощо.

2. На підставі проведеного теоретичного аналізу в підрозділі 1.3 було доречно узагальнити у формі структурно логічної схеми наявність взаємозв'язків між транспарентністю бюджетної системи та напрямками можливих корупційних проявів в сфері публічних фінансів.

3. Оскільки автором при проведенні дослідження для побудови індексу інституційних умов фінансової децентралізації, як інтегрального показника, було взято 6 індексів (ефективності органів державного управління, якості державного регулювання, контролю корупції, сприйняття корупції, податкового навантаження, обсягу державних витрат), доцільно було б дослідити взаємозв'язок між даними індексами задля уникнення мультиколінеарності досліджуваних даних (стор. 99-117).

4. Із роботи не зрозуміло, якою є методика встановлення рівнів значимості (табл. 3.1), при оцінці впливу показників фінансової децентралізації на рівень соціально-економічного розвитку територій України за 2016-2020 рр. (стор. 144).

5. У роботі автором не наведено чітких аргументів на користь застосування інтервалів рейтингових оцінок при розподілі об'єднаних територіальних громад за групами рівня фінансового забезпечення у 2018–2020 рр. (стор. 163).

6. Для оцінки стану фінансового забезпечення територіальних громад доцільно було б охопити й інші області України, а не лише територіальні громади Сумської області (п. 3.2);

7. Більш детальної аргументації у роботі потребує вибір показника «обсяг видатків місцевих бюджетів» у якості результативного показника при побудові моделі прогнозування втрат місцевих бюджетів від корупційних дій обумовлених недостатнім ступенем прозорості місцевих бюджетів (стор. 178).

Однак, вказані зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Мерщія Б. Є., яка виконана на високому науковому рівні, а значна їх частка може сприйматися радше як рекомендації щодо подальших наукових пошуків.

9. Загальний висновок щодо дисертації та її відповідність встановленим вимогам.

Дисертація Мерщія Бориса Євгеновича на тему «Транспарентність бюджетної політики в умовах фінансової децентралізації територій» є цілісною, завершеною, самостійно виконаною, кваліфікованою науковою працею, в якій на основі проведених автором досліджень отримані нові науково обґрунтовані

результати щодо вирішення важливої й актуальної науково-прикладної задачі, що полягає в розвитку теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо забезпечення транспарентності бюджетної політики в умовах фінансової децентралізації територій.

Зміст роботи відповідає визначеній меті та поставленим завданням, що вирішені в процесі проведеного дослідження. Основні положення, що виносяться на захист, мають елементи наукової новизни. Зазначені в роботі наукові положення, повністю відображені у публікаціях здобувача, що відповідають вимогам МОН України. Подана до захисту дисертація написана науковим стилем, матеріал викладений в логічній послідовності, висновки науково обґрунтовані та підтверджуються результатами спостережень. Тема дисертації за своїм змістовним наповненням відповідає спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Таким чином дисертація на тему «Транспарентність бюджетної політики в умовах фінансової децентралізації територій» за змістом, теоретичним та практичним значенням, переліком наукових публікацій та оформленням повністю відповідає вимогам, передбаченим Тимчасовим порядком присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про присудження ступеня доктора філософії», а її автор – Мерщій Борис Євгенович – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (галузь знань 07 «Управління та адміністрування»).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, доцент
радник першого проректора
ПЗВО «Міжнародний європейський університет»

М. О. Житар

Власноручний підпис
Засвідчується
начальник
Т. А. Герасименко
Ідентифікаційний код 42947833
М. О. Житар